

Dignum laude virum & Musae vetat mori

H. G. H.

„HAAREMIRÖÖV“

(DIE ENTFÜHRUNG AUS DEM SERAIL)

WOLFGANG AMADEUS MOZARTI KOOMILINE OOPER
3 VAATUSES

LIBRETO CHRISTOPH FRIEDRICH BRETZNERI AINETEL
GOTTLIEB STEPHANIE (NOOREMA) TÖÖTLUSES

TÖLGE: UDO VÄLJAOTS

Dirigent — ENSV teen. kunstitegelane VALLO JÄRVI
Lavastaja — ENSV teen. kunstitegelane UDO VÄLJAOTS
Kunstnik — ENSV teen. kunstnik LEMBIT ROOSA
Koormeister — PEETER LILJE
Kontsertmeistrid — VIIVA VÄINMAA JA JAANUS JUUL
Orkestri
kontsertmeister — ARVED JAKOBI

ESIETENDUS 24. III 1973. A.

OSADES:

Konstanze	— ENSV teen. kunstnik MARGARITA VOITES ANU KAAL ✓
Blonde	— ENSV teen. kunstnik MARGARITA VOITES JELENA SOLOVJOVA ✓
Belmonte	— ENSV teen. kunstnik HENDRIK KRUMM ✓ ROSTISLAV GURJEV TIIT TRALLA
Pedrillo	— ROSTISLAV GURJEV ✓ MAIT ROBAS
Osmin	— ENSV teen. kunstnik TEO MAISTE UNO KREEN MATI PALM ✓ TÖNÜ BACHMANN
Bassa Selim	— ERVIN KÄRVET ✓ ENDEL SIMMERMANN
Klaas, laevamees	— RINALD BAMBERG
Tumm	— EDUARD KLAS-GLASS
Valvur	— ANTI AINOMÄE

Janitšarid, orjad

Tegevus toimub Selim Bassa palees ja palee aias

Aeg: 18. sajandi lõpp

Orkestrisolistid: SIGRID ORUSAAR või AARE PEHKA (flööt)
VILJAR JÖE või JAAK MAASIK (oboe)
MATI UFFERT või JAAK TORK (viul)
JAAN REINASTE või IVO JUUL (tšello)

Etenduse juht: JÜRI KRUUS

Lavastusala juhataja	— ÜLO MATESEN
Dekoratsiooniala juhataja	— FELIX THALING
Jumestus ja parukad	— SERAFIMA GROMOVA
Kostüümiala juhataja	— LEIDA SÄREV
Valgustusala juhataja	— VELLO KUUSIK
Kunstnik-butafor	— VÄINO VAHTRIK
Rekvisiidiala juhataja	— META KALT
Lavameister	— HEINRICH TOOTS

Mozartite perekond 1780. a. Vasakult: Maria Anna (Nannerl),
Wolfgang Amadeus ja Leopold.

SISUKOKKUVÖTE

I vaatus

Pärast pikki rännakuid on noor hispaania ülik Belmonte jõudnud Türgimaale Bassa Selimi palee juurde. Siit loodab ta leida oma armastatud Konstanze, kes mõni aeg tagasi mereröövlite kätte vangi sattus. Mereröövlid müüsid Konstanze koos teenijanna Blonde ja teenri Pedrilloga omakorda Bassa Selimile. Ja nüüd võib neid vaid Belmonte orjapõlvest päästa.

Palee ees kohtab noormees Bassa valduste valitsejat Osmini. Ettevaatuse mõttes teeb ta sellega esialgu vaid Pedrillost juttu. Tühi vaev. «Uskmatute koerte» suhtes sallimatu muhameedlane on külalislahkusest üpris kaugel ja püüab Belmontet minema ajada. Kui siis Pedrillo ise nähtavale ilmub, vallanduvad Osminis kõik demonid ja seda küllaltki lihtsal põhjusel. Osmin on Pedrillole Blonde pärast armukade.

Pedrillo ja Belmonte kahekesi jäädes saab viimane teateid ka Konstanze kohta. Kõik on muidu hästi. Neiu on hea tervise juures ja endiselt vooruslik. Ainult — Bassa kipuvad talle liialt tähelepanu osutama.

Konstanzel, kes Belmonte saabumisest veel midagi ei tea, tulebki Bassa Selimi järjekordne lähenemiskatse tagasi lükata. Bassa suuremeelsus ja õilsus on temalegi tuntuks saanud, kuid Belmonte armastust ta unustada ei suuda.

Järgnevalt püüavad Belmonte ja Pedrillo põgenemisplaane arendada. Et tütarlapsi Bassa haaremist päästa, peab kõigepealt sinna sisse pääsema. Seepärast esitleb Pedrillo oma isandale Belmontet kui osavat ehitusmeistrit, kes ta palee veelgi kaunimaks muudaks. Bassa näib nõustuvat ja noormehed, juba kindlad oma ettevõtte õnnestumises, tormavad majja, kusjuures isegi Osmin ei jõua neid enam takistada.

II vaatus

Konstanze ja Blonde ei tea röövimisplaanidest ikka veel midagi. Konstanze juurde ilmub Bassa ja soovib, seekord juba väga tungivas kõnetoonis, olla armastatud. Kuid Konstanze valib pigem surmapiinad, kui murrab Belmontele antud truudusevande. Ka Blonde ilmutab tugevat karakterit, ehkki teisel kombel. Selim Bassa aias taltsutab näitsik teda käsutama kipuvat Osmini ja tuleb sellega võidukalt toime.

Lähenevast pääsmisest saab esmalt teada Blonde — muidugi oma Pedrillo käest. Viimasel tärkab veel üks vajalik mõte: üli-valvas Osmin tuleb kahjutuks teha. Karske muhameedlane meelitatakse Bakchose võrku ja hüva vein koos sellesse segatud unerohuga teevad vajaliku töö.

Nüüd jääb vaid oodata südaööd, et neli armunut saaks põgeneda. Konstanze nutab õnnepisaraid Belmonte rinnal, Blonde ja Pedrillo on sama rõõmsad. Meeleolu on juba niivõrd lootusrikas, et vaprad päästjad minetavad pisku oma üllusest ja kipuvad pruutide truuduses veidi nagu kahtlema. Tütarlapsed vastavad sellele niivõrd siira solvumisega, et Belmontel ja Pedrillol ei jää muud üle, kui kiiresti lepitust otsida.

III vaatus

Kesköö on kätte jõudnud ja aeg põgeneda. Algul näib kõik ladusasti laabuvat, siis aga selgub üks saatuslik valearvestus: Osminile sissejoodetud unerohuportsjon osutub nõrgaks ja ta ärkab enneaegu. Ise veel pooleldi uimane, korraldab ustav valvur põgenike kiire tabamise.

Neli õnnetut astuvad Bassa Selimi kohtu ette. Siin selgub veel, et Bassal on sügav põhjus Belmontele kätte maksta — noormehe isa käitus kord türklase suhtes äärmiselt julmalt. Ainus, millega nüüd armastajad suudavad veel üksteist toetada, on ühise surmanemise mõte.

Ent lõpuks võidutseb siiski inimlikkus ja suuremeelsus. Bassa andestab. Ja samal ajal, kui kättemaksust ja armukadedusest haige Osmin sündmuspaigalt põgeneb, ühinevad kõik teised heategu ülistavaks kooriks.

KATKENDEID HELILOOJA KIRJADEST ISALE, LEOPOLD MOZARTILE

... «Üleeile andis noor Stephani mulle üle libreto. Kuidas kellelegi, kuid ma pean tunnistama, et mulle see meeldib. Süžee on türgiaimeline ja selle nimeks on Belmonte ja Konstanze ehk Haaremirööv. Sissejuhatuse, esimese vaatuse koori ja lõpukoori teen ma türgiliku muusikaga. Laulma hakkavad preili Cavalieri, preili Teyber, härra Fischer, härra Adamberger, härra Lauer ja härra Walter. Tüki kirjutamine pakub mulle sedavõrd mõnu, et Cavalieri esimene aaria ja Adambergeri oma ka ning esimese vaatuse lõputertsett on juba valmis. Aega on vähe, seda nüüd küll, sest juba pooles juulis toimub ettekanne ... ja lisaks erutavad mu meeli muudki kavatsused. Sestap kipun suurima himuga kirjutuslaua juurde ja istun seal suurima mõnuga.»

Viin, 1. augustil 1781. a.

... «Kuna Osmini roll on mõeldud Fischerile, kellel on oivaline bassihäääl (peapiiskop arvas küll, et ta bassisti kohta liialt mada- lasti laulab ja ma lubasin, et ta järgmine kord kõrgemalt laulab), siis tuleb taolist meest õigesti kasutada, pealegi on ta siinsele publikule meelejärgi...

Originaalis oli sellel Osminil vaid üks lauluke laulda ja muud ei midagi, peale tertseti ja finaali. See Osmin sai niisiis esimeses vaatuses aaria ja sai veel ühe ... Ma lasin ta hääle ilusatel toonidel kõlada (Salzburgi Midase kiuste) ...

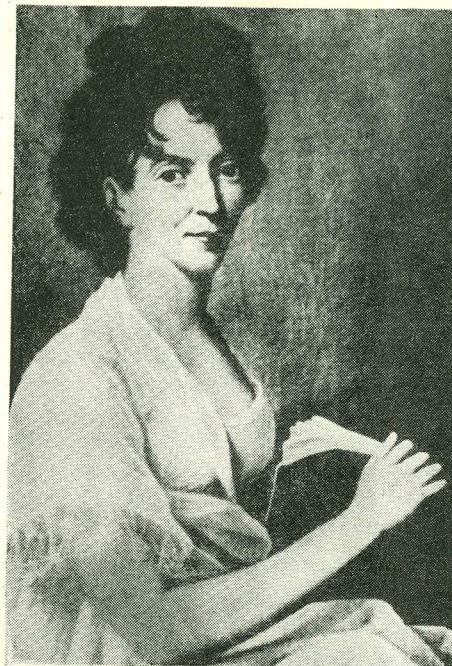
«Kõik need armuhuligaanid» on aaria, kus ta viha järjest kasvab, seepärast kohas, kus arvatakse, et ta aaria on juba lõpul, peab **allegro assai** jätkuma hoopis teises tempos ja helistikus, see annab kõige parema efekti. Sest inimene, keda säherdune viha on vallanud, astub üle igasuguse piiri, ei hooli korrast ega tunne iseennastki. Ja nii ei pea muusikagi endast hoolima. Et aga kired, olgu tugevad või mitte, iial kohutavaiks ei või paisutatud saada, nii ei pea ka muusika oma kentsakaimaski olekus kellegi kõrva riivama, vaid mõnusalt kõlama ja ikka muusikaks jääma...

Nüüd Belamonte La-mažoorsest aariast «Oo, kui vargsi oo, kui kuumalt», mida kõik, kes seda kuulnud on, esmaklassiliseks nimetavad — ja mina ka ... See on täiesti Adambergeri hääle jaoks kirjutatud. Selles on värinad ja kahtlused, selles on paisuva rinna lainetus... on kuulda sosinaid ja ohkeid...

Janitšaride kooris on kõike seda, mida ühelt janitšaride koorilt nõutakse — ta on lühike ja lõbus — ja täiesti viinlaste maitse järgi. Konstanze aariast olen ma pisku preili Cavalieri nobeda kurgu heaks ohverdanud...

Nüüd tertsetist, nimelt esimese vaatuse lõpust... Kuna tekst selleks põhjust annab, siis olen ma selle kaunis ladusas kolme- häälsuses kirja pannud. Seal algab aga varsti mažoorne lõik pianissimos, mis hästi kiiresti minema peab ja lõpus saab hästi palju lärmi olema — eks ole see ju ühe vaatuse lõpetamiseks vajalik. Mida lärmakam, seda parem; mida lühem, seda parem, et publikul oleks lusti plaksutada» ...

Viin, 26. septembril 1781. a.

Konstanze
Mozart

Nagu juba ülaltoodud kirjatkenditest selgub, valmistas «Haaremirööv» kirjutamine noorele Mozartile suurt rõõmu. Selles omalaadses ülemlaulus armastusele on teatud kokkupuutepunkte ka helilooja enda elukäiguga. Pidas ju Mozart ooperi kirjutamise aegu naitumisplaan viinlanna Konstanze Weberiga. Ema vastuseisu tõttu lahkus neiu salaja kodust ja kui helilooja varsti pärast ooperi esietendust (12. juuli 1781. a.) oma Konstanzega abiellus, nimetasid sõbrad seda naljamisi «röövimiseks Jumalasilmast» — nii kutsuti rahvasuus maja, kus pruut elas.

«Haaremirööv» kujunes Mozarti eluajal ta menukaimaks ooperiks. Seda mängiti Prahas ja paljudes Saksamaa linnades. «Haaremirööv» võib lugeda rokokooajastule küllaltki tüüpiliseks nähtuseks. Eksootiliselt toretsevat türgi miljööd, sultanite vangistuses vaevlevate euroopa armastajapaaride seiklusi kohtas tolleaegses kirjanduses ja ka ooperiliteratuuris sageli. Valgustusajastu

muutis suhtumise fürgilikesse karakteritesse. Barbaarsetest sultanitest said üha sagedamini õilsad ja suuremeelsed kujud, humanistlike ideede väljendajad, keda eksootiline, kauge päritolu omajagu kaitses tsensuuri valvsuse eest. Analoogse nähtusega on tegemist ka «Haaremiröövis». Bretzneri kergekaalulisele lustmängule asetab Stephanie oma töötluses hoopis uued rõhud, tuues esile Bassa Selimi õilsuse ja Pedrillo-Blonde kui lihtrahvast teenijatepaari südikuse ja iseteadvuse.

Ka sellest seisukohast oli libreto Mozartile ülimalt sobiv. Just sellel perioodil mõtles helilooja tõsiselt saksa ooperi olevikule ning püüdis pärast oma «Idomeneot» (1781), itaaliapärasest **opera seria**t, leida selles žanris uusi lähtekohti. Ja «Haaremirööv» oligi õieti see Mozarti ooper, kus ta esmakordselt saavutas suurepäraseid tulemusi muusikalise dramaturgina. Tema ooperite keskpunkti tõusis inimene: loomulikuna ja usutavana oma kirgedes ja tegudes. Äärmiselt väljendusrikas vokaalses ja orkestraalses lahenduses. Mozartit loetakse esimeseks ooperidramaturgiks selle mõiste kaasaegse arusaamise tasemelt.

«Haaremiröövile» järgnenud «Figaro pulm» (1786), «Don Juan» (1787), «Cosi fan tutte» (1790) ja «Võlulööb» (1791) tegid helilooja nime surematuks. Kuid nii mõnigi Mozarti biograaf on toonitanud «Haaremiröövi» sugulust helilooja tippteose «Võlulööbiga». On tõmmatud paralleele Selim Bassa ja Sarastro, Belmonte ja Tamino, Konstanze ja Pamina ning teistegi tegelaskujude vahel, toodud esile mõlemaid oopereid läbiv armastuse ja inimlikkuse suur teema. Et aga «Haaremiröövi» mõnes mõttes saksa rahvusliku ooperi alguseks loetakse, siis muutub ta lavalolemise RAT «Estonias» ka ajaloolisest aspektist üpris tähendusrikkaks.

